

УДК 342.922:347.19

В.К. Гіжевський

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Відповідно до вимог сучасного суспільно-політичного життя, стану розвитку суспільних відносин, останнім часом інтенсивно відбувається процес оновлення всіх галузей вітчизняного законодавства, у тому числі реформування традиційних інститутів адміністративного права, яке потребує переосмислення, насамперед, ключових засад регулювання відповідних відносин. Це стосується і такого важливого інституту, як інститут адміністративної відповідальності.

При цьому чимало невирішених питань залишається при детальному з'ясуванні змісту адміністративної відповідальності юридичних осіб. Так, можливість визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності було і залишається предметом спору українських учених-правознавців.

У 30–50 роках минулого століття радянське адміністративне право практикувало застосування до юридичних осіб адміністративної відповідальності. Однак вже у 1961 році юридична практика відмовилась від цього явища, оскільки тривалий досвід свідчив про її неефективність [1, с. 64-65].

Недоцільність притягнення підприємств, установ, організацій до адміністративної відповідальності була в той час очевидною, адже цей вид відповідальності в основному мав репресивний характер. Покарання, яке ніс правопорушник, було особистим покаранням, психічним його переживанням, для того щоб стимулювати мотиви, що мають схилити правопорушника до такої поведінки, яка б узгоджувалася з правовими нормами. Лише особиста (персональна) відповідальність за адміністративні правопорушення може забезпечити здійснення таких функцій покарання, як осуд, запобігання, страх вчинити нове правопорушення, виправлення, перевиховання. У даному разі встановлення особистої вини та форм її прояву є основною умовою притягнення до відповідальності, а відтак – застосування покарання і, навпаки, відсутність вини – не створює складу проступку. Крім того, визнання суб'єктами адміністративної відповідальності юридичних осіб не узгоджується з процесуальним порядком порушення справ про адміністративні правопорушення, що передбачає складання протоколу на конкретну особу, ознайомлення її з матеріалами справи, отримання від неї пояснень тощо [2, с. 24].

Послідовно і виважено позицію щодо визнання юридичних осіб суб'єктами адміністративної відповідальності відстоював в українській адміністративній науці С.В. Додін, який відмічав: «Тривалий час в адміністративно-правовій науці суб'єктом проступку визнавалась лише фізична особа, що знайшло своє відображення в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Однак розвиток ринкових відносин, виникнення приватного підприємництва зробили необхідним посилити контроль з боку держави за додержанням юридичними

особами обов'язків у сфері здійснення виконавчої влади і встановити адміністративну відповідальність у разі порушення цих обов'язків» [3, с. 49].

Аналогічної точки зору дотримуються й такі сучасні науковці-адміністративісти, як Ю.П. Битяк, В.В. Зуй [4, с. 79], С.Т. Гончарук [5, с. 40], вказуючи, що суб'єктами адміністративних правопорушень можуть бути деліктоздатні фізичні та юридичні особи.

Дослідник аналізованого явища, фахівець з адміністративного права Д. Лук'янець вбачає однією з проблем реформування інституту адміністративної відповідальності саме проблему систематизації заходів адміністративної відповідальності юридичних осіб. Як він вказує, «коріння проблеми полягає в необхідності узагальнення та формалізації заходів адміністративної відповідальності юридичних осіб при створенні проекту нового кодифікованого акта про адміністративну відповідальність». Основною причиною неприділення науковцями належної уваги, проведення лише поверхневого дослідження систематизації заходів адміністративної відповідальності юридичних осіб є той факт, що заходи адміністративної відповідальності юридичних осіб розпорочені по численних законах і навіть підзаконних актах (хоча згідно з Конституцією України адміністративна відповідальність може встановлюватися лише законами). Норми цих актів часто відносять до різних галузей права.

Поряд з цим потрібно зазначити, що законодавець, розглядаючи відповідальність юридичних осіб, вживає термін «штраф», «відповідальність у вигляді штрафу». Тобто йдеться про застосування адміністративного примусу. Наприклад, посадові особи уповноважених владних органів мають право від імені держави притягати до адміністративної відповідальності підприємство, установу або організацію, у діяльності яких були виявлені правопорушення. У свою чергу, вживання примусових заходів у вигляді штрафу зобов'язує юридичну особу (правопорушника) понести негативні наслідки у вигляді стягнень. Вивчення місця і ролі примусових заходів у системі юридичної відповідальності дає підстави дійти висновку, що накладення стягнень є невід'ємною частиною адміністративної відповідальності.

Отже, незважаючи на те, що стосовно юридичних осіб термін «адміністративна відповідальність» безпосередньо не вживається, проте є підстави стверджувати, що в усіх випадках йдеться про адміністративну відповідальність. Це твердження ґрунтується на положеннях з теорії права, що свідчать про наявність таких основних загальновизначених видів юридичної відповідальності, як дисциплінарна, адміністративна, кримінальна та цивільно-правова.

З огляду юридичної науки, адміністративна санкція є структурним елементом адміністративно-правової норми. В іншому розумінні, санкція є конкретизованою мірою відповідальності за певні правопорушення. І тільки залежно від характеру правового регулювання конкретних суспільних відносин санкція може полягати в заходах адміністративного чи дисциплінарного впливу, кримінальному покаранні чи майнових стягненнях. Отже, як частина норми права санкція є обов'язковою передумовою і підставою застосування будь-якого виду юридичної відповідальності.

Проте щоб віднести економічні, фінансові чи штрафні санкції до якогось одного конкретного її виду, необхідно з'ясувати, частиною норми якої галузі права вони є. Це можна зробити, якщо встановити: по-перше, регулятивний характер правової норми; по-друге, характер правопорушення; по-третє, міру відповідальності за нього і, по-четверте, юрисдикційний орган її застосування.

Нагальним у вирішенні проблеми, що досліджується, є питання встановлення суб'єктивної сторони складу адміністративного правопорушення, суб'єктом якого виступає підприємство, установа, організація або об'єднання громадян. За положенням сучасної правової науки, однією з ознак суб'єктивної сторони правопорушення є вина, тобто психічне ставлення правопорушника до своїх дій та їхніх наслідків, виявлене у формі умислу або необережності. Проте питання визначення вини юридичної особи як суб'єкта адміністративної відповідальності в сучасній науці недосліджене. При цьому, на наше переконання, заслуговує на увагу вирішення цієї проблематики за аналогією з проектом Кодексу про адміністративні проступки, розробленим Центром політико-правових реформ, відповідно до ст. 19 якого адміністративний проступок визнається вчиненим юридичною особою винно, якщо її посадові особи, особи, які перебувають з нею в трудових відносинах, а також особи, які не перебувають у трудових відносинах, але виконують певні дії в інтересах юридичної особи за договором, усвідомлюють суспільно шкідливий характер вчиненого суспільно шкідливого діяння.

Враховуючи вищевикладене, можна констатувати, що вирішення проблеми адміністративної відповідальності юридичних осіб на законодавчому рівні надасть можливість не лише вдосконалити порядок провадження у справах про адміністративні проступки у сфері публічної адміністрації, але й забезпечить ефективний та досконалий захист правовідносин на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Література

1. Бондаренко Г.П. Адміністративна відповідальність в СРСР. – Л.: ЛДУ, 1975. – 247 с.
2. Лук'янець Д. Про правову природу адміністративно-господарських санкцій // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 13. – С. 10-15.
3. Додин Е.В. Суб'єкт адміністративного проступка // Учен. зап. ВНИИСЗ. – М., 1965. – Вып. 5. – 112 с.
4. Адміністративне право України: Підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дяченко та ін.; За ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.
5. Гончарук С.Т. Основи адміністративного права України: Навч. посіб. – К.: Вид. дім «Аванпост-Прим», 2004. – 200 с.